

**ТОРГОВЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ: ОГЛЯД СУЧАСНОГО  
ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ****TRADING ACTIVITIES IN UKRAINE: AN OVERVIEW OF MODERN ECONOMIC  
AND LEGAL REGULATION**

Сиротко М.В., аспірант

*Державна установа «Інституту економіко-правових досліджень  
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України»*

Тема торговельної діяльності в Україні має велике значення через її вплив на економічний розвиток країни та добробут її громадян. Більшого значення торгівля набуває під час та в умовах повномасштабної війни. Саме тому, метою статті є аналіз сучасного стану господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в Україні, виявлення проблемних питань та пропозиція шляхів удосконалення нормативно-правової бази для забезпечення добросовісної конкуренції та захисту прав усіх учасників ринку. Дослідження ґрунтується на ретельному аналізі відповідної літератури, включаючи нормативно-правові акти, наукові статті та публікації в експертній літературі.

Аналіз нормативно-правової бази, а також теоретичних досліджень проведено з використанням порівняльного методу, що дозволяє виокремити відмінність та спільність між українськими та міжнародними стандартами господарсько-правового регулювання торговельної діяльності, а також надає можливість обрати шляхи оптимізації такого законодавства.

Дослідження виявило кілька проблемних сфер в економіко-правовому регулюванні торговельної діяльності в Україні, серед яких неузгодженість законодавчої бази між собою, протиріччя та розфокусованість регулювання. В роботі також розглянуто проблеми запропонованого законопроекту, що має на меті скасувати роботу Господарського кодексу України без комплексного осмислення інститутів господарсько-правового регулювання, а також їх місця серед інших галузей права. Дане дослідження пропонує кілька заходів для вирішення наведених проблем, таких як удосконалення чинного господарського законодавства та пошук напрямів збалансування законодавчої бази та її приведення до відповідності з регулюванням усіх аспектів торговельної діяльності, в т. ч. в умовах повномасштабної війни в Україні, а також глобальних процесів цифровізації.

Дослідження буде корисним та практично значущим для законодавців, підприємців та науковців, які цікавляться питаннями господарсько-правового регулювання торговельної діяльності в Україні.

**Ключові слова:** торгівля, законодавство, Господарський кодекс.

The topic of trade activity in Ukraine is of great importance due to its impact on the country's economic development and the welfare of its citizens. This article aims to analyze the current state of economic and legal regulation of trade activities in Ukraine, identify problematic issues, and suggest ways to improve the regulatory framework to ensure fair competition and protect the rights of all market participants. The study is based on a thorough analysis of the relevant literature, including legal acts, scientific articles, and publications in the expert literature. The analysis of the regulatory framework was conducted using a comparative method, which allows us to highlight the differences between Ukrainian and international standards.

Trade activity is an important sector of the national economy in Ukraine, covering both domestic and foreign trade. The legal basis of trade activity is the Civil and Economic Codes of Ukraine, as well as other legislative acts regulating certain aspects of trade relations. The state plays a regulatory role in trade activities, ensuring compliance with relevant legal norms and protecting the rights of all market participants.

Issues related to mechanisms of state regulation of trade activity require careful study and discussion with representatives of trade networks to create a fair bill for all market participants, taking into account international practice. It is important to carefully analyze and resolve these issues in order to develop balanced legislation on the implementation of trade activities in Ukraine.

The study has identified several problem areas in the economic and legal regulation of trade activities in Ukraine, including inconsistencies in the legal framework, contradictions and unfocused regulation. The paper also examines the proposed draft law's problems that aim to abolish the Commercial and Civil Codes of Ukraine. The study suggests several measures to address these problems, such as improving the current legislation and finding ways to balance the legal framework and bring it in line with the regulation of all aspects of trade, including in the context of digitalization.

The study will be useful for policymakers, entrepreneurs and academics interested in trade regulation in Ukraine.

**Key words:** trade, legislation, Commercial code.

**Постановка проблеми.** Торгівля в Україні стикається з проблемами економічного та правового регулювання, до яких залучені держава, постачальники, продавці та споживачі. Хоча між постачальниками та торговельними мережами існують певні протиріччя, координація їхньої поведінки є прикладом вертикальних відносин між бізнес-партнерами. Взаємні вимоги до торговельної діяльності та постачальників ускладнюють ринкову модель торгівлі, але не порушують її. Незважаючи на домінуючу позицію продавців у ланцюгу постачання, обидві сторони зацікавлені в укладанні угод, що відповідає ринковій координації. Однак спостерігається недостатня активність з боку споживачів та громадських структур, що представляють їхні інтереси, а також державних органів, які мали б сприяти розвитку ринкових механізмів у цій сфері. Військові дії в 2022-2023 роках зруйнували багато об'єктів роздрібною торгівлі, що додатково загрожує розвитку торгівлі в Україні.

Для забезпечення належного регулювання цієї сфери роль держави в управлінні торгівлею стала менш важливою, однак потреба в ефективних регуляторних функціях є більш вираженою. Метою участі державних органів

у розвитку торговельної діяльності є створення належних умов, що забезпечують функціонування суб'єктів господарювання в ринковому середовищі. Форми та механізми державного регулювання торговельної діяльності повинні бути динамічними та гнучкими, щоб повною мірою виконувати свої функції, оскільки вона впливає на соціально-економічний розвиток. З цією метою створюється низка законопроектів, поправок та пропозицій, які повинні були би удосконалити регулювання торговельної діяльності. Однак чи дійсно ці законопроекти покращують стан державного регулювання – питання, яке не знайшло відповіді у існуючій науковій літературі.

**Огляд останніх досліджень.** Низка фахівців у галузі господарського права займалася дослідженням деяких аспектів правового регулювання торговельної діяльності, зокрема українські науковці, такі як Подцерковний О. П. [1], Онишко О. В. [2], Мілаш В. С. [3], Устименко В. А. [4], Задихайло Д. В. [6]. Попри це, сучасних праць з господарсько-правового регулювання торговельної діяльності вкрай недостатньо, що підтверджує актуальність дослідження та формує його наукову значимість.

**Мета статті** – визначити нормативно-правове регулювання торговельної діяльності в умовах сьогодення, його проблеми та перспективи для подальшого розвитку.

**Виклад основного матеріалу.** Стаття 263 Господарського кодексу України визначає господарсько-торговельну діяльність як дії, що здійснюються суб'єктами господарювання, які беруть участь у сфері обігу товарів, спрямовані на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення та товарів народного споживання. Вона також включає в себе допоміжну діяльність, яка сприяє реалізації цієї продукції шляхом надання відповідних послуг.

Однак, щоб розуміти суть торговельної діяльності, необхідно враховувати експертні думки щодо визначення торгівлі, її ознак та форм. Так, відповідно до Подцерковного О. П. [1] суб'єкти господарювання можуть займатися внутрішньою або зовнішньою торгівлею залежно від того, на якому ринку (внутрішньому чи зовнішньому) здійснюється торгівля товарами. Частина 3 статті 263 Господарського кодексу України визначає різні форми, в яких може здійснюватися господарська та комерційна діяльність. До них відносяться

- матеріально-технічне постачання і збут;
- енергопостачання;
- заготівля;
- оптова і роздрібна торгівля;
- громадське харчування;
- продаж і оренда засобів виробництва;
- комерційне посередництво в торговельній діяльності;
- інша допоміжна діяльність, що забезпечує реалізацію товарів (послуг) у сфері обігу.

Деталі та порядок здійснення цих форм господарської діяльності викладені в наступних статтях глави 30 Господарського кодексу України. Господарська діяльність опосередковується господарськими договорами, до яких можуть належати господарські договори поставки, контрактної сільськогосподарської продукції, енергопостачання, купівлі-продажу, оренди, міни, лізингу та інші види договорів, зазначені у ч. 4 ст. 263 Господарського кодексу України.

Господарсько-торговельна діяльність, яка здійснюється шляхом оптової та роздрібною торгівлі, спрямована на задоволення споживчого ринку в Україні та приносить користь виробникам, продавцям і споживачам, зачіпає як приватні, так і державні інтереси.

Суб'єкт господарювання – це юридична або фізична особа, яка зареєстрована і регулярно займається прибутковою торговельною діяльністю, де вона бере на себе повну відповідальність і ризик при укладанні договорів від власного імені.

Торговельна діяльність у країнах ЄС поділяється на чотири основні види: оптова торгівля, роздрібна торгівля, торговельне посередництво та готельно-ресторанний бізнес. В Україні торгівля класифікується в Секції G Класифікатора видів економічної діяльності, яка охоплює «Торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку». Статистичне спостереження за торгівлею здійснюється за окремими розділами Класифікатора, серед яких торгівля автомобілями та мотоциклами, їх технічне обслуговування та ремонт, оптова торгівля та посередництво в оптовій торгівлі, роздрібна торгівля, ремонт побутових виробів та предметів особистого вжитку. Необхідно зазначити, що суб'єктами торговельної діяльності вважаються лише безпосередні виробники та торгові посередники.

В свою чергу, торговельна діяльність в Україні регулюється Законами України «Про захист прав споживачів», «Про споживчу кооперацію», «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про лікарські засоби», «Про якість та безпеку харчових продуктів і продоволь-

чої сировини» та іншими законодавчими актами. Окрім цього, існує низка постанов Кабінету Міністрів України, яка регулює питання торгівлі. Найважливіший з них: Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування населення. Однак існує численна кількість інших порядків від КМУ, які окремо регулюють торгівлю примірниками аудіовізуальних творів, дорожочінними металами, гарантійного ремонту, надання послуг з централізованого водопостачання, торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, надання та отримання телекомунікаційних послуг, проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг тощо. При вивченні окремих видів торгівлі важливо розглянути численні законодавчі акти, як правило, підзаконного та відомчого характеру, які послужили основою для формування сучасної концепції торговельної діяльності [1]. Окрім того, для того, щоб вирішити нетипові питання, необхідно опиратися на судові рішення, оскільки нормативно-правові акти не містять регулятивної частини окремих видів торговельної діяльності чи умов її здійснення.

На жаль, уся низка законодавчих актів повинна була би бути узгодженою між собою, доповнювати одне одного, однак, по сьогоднішній день, через десятки років після прийняття Господарського кодексу та іншого законодавства, дані законодавчі акти є неузгодженими між собою, часто протирічать одне одному, що в цілому ускладнює процеси здійснення торговельної діяльності. Саме тому, важливою проблемою є відсутність в правовому полі базового профільного закону про торговельну діяльність, який би слугував базисом для вищеперахованих підзаконних актів, а також закріплював основні засади організації та здійснення господарсько-торговельної діяльності.

Проблеми починаються вже на етапі визначення суті торговельної діяльності. Так, Податковий кодекс України «торговельну діяльність» тлумачить як роздрібну та оптову торгівлю, діяльність у торговельно-виробничій сфері за готівковий та безготівковий розрахунок, а згідно з ДСТУ 4303:2004 «*Роздрібна та оптова торгівля*», «*торговельна діяльність* – ініціативна, систематична, виконувана на власний ризик для одержання прибутку діяльність юридичних і фізичних осіб щодо купівлі та продажу товарів кінцевим споживачам, або посередницькі операції, або діяльність із надавання агентських, представницьких, комісійних та інших послуг у просуванні товарів від виробника до споживача».

Відповідно до Закону України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів», оптова торгівля – це діяльність із закупу та перетворення товарів для їх подальшого продажу роздрібним торговцям та іншим суб'єктам господарювання. КВЕД дає визначення оптової торгівлі та торговельного посередництва, що передбачає перепродаж нових або вживаних товарів без змін роздрібним торговцям або споживачам у різних галузях. Це включає користувачів або посередників, які купують товари від імені роздрібних торговців, споживачів або груп користувачів. Оптова торгівля виступає посередником між виробниками та роздрібними торговцями, забезпечуючи необхідну інтенсивність та прискорення процесу руху товарів на ринку. Цей вид торгівлі допомагає синхронізувати виробництво і споживання товарів, організовуючи їх рух каналами розподілу. Вона є важливою ланкою товарного обігу, а роздрібна торгівля виступає завершальною стадією цього процесу, де товари продаються кінцевому споживачеві.

Закон України «Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів» визначає роздрібною торгівлю як безпосередній продаж товарів кінцевим споживачам для їх особистого некомерційного вико-

ристання незалежно від форми розрахунків. Водночас Державний стандарт України (ДСТУ 4303: 2004) характеризує роздрібну торгівлю як вид економічної діяльності, що передбачає купівлю-продаж товарів кінцевим споживачам і надання їм торговельних послуг.

Безпосередньо Порядок провадження торговельної діяльності та правила торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 833 від 15 червня 2006 року «Про затвердження Порядку провадження торговельної діяльності та правил торговельного обслуговування на ринку споживчих товарів», яка встановлює загальні умови та правила здійснення роздрібно торгівлі в Україні. Відповідно до пунктів 3 та 5 Порядку провадження торговельної діяльності, роздрібна та оптова торгівля здійснюється зареєстрованими суб'єктами господарювання, які повинні отримати відповідні ліцензії та дозволи в установленому законодавством порядку.

Незважаючи на значну роль, яку відіграє електронна комерція в глобальному потоці товарів, цікаво відзначити, що вона була відокремлена від загального регулювання торгівлі. Вартість світового ринку електронної комерції досягла \$5,7 трлн у 2022 році, і очікується, що в найближчі роки він зросте ще більше, що свідчить про те, що електронна комерція без кордонів стає вигідним варіантом для онлайн-рітейлерів. Згідно з прогнозом, ця частка ринку збільшиться на 2 % у 2023 році, досягнувши 20,8 % [7]. Незважаючи на стрімкий розвиток електронної комерції, її регулювання відбувається повільно, що не відповідає темпам її зростання. Основним нормативно-правовим актом України у цій сфері є Закон України «Про електронну комерцію» (Закон № 675-VIII), який визначає електронну комерцію як відносини, спрямовані на отримання прибутку шляхом вчинення правочинів, пов'язаних з набуттям, зміною або припиненням прав та обов'язків, що виникають з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, внаслідок чого виникають права та обов'язки майнового характеру [3]. Цей закон також визначає специфіку електронної комерції в Україні. Варто зазначити, що електронна комерція вже була присутня в українській правовій системі до прийняття цього закону. Проте, Закон № 675-VIII врегулював значне коло суспільних відносин, які раніше не були предметом правового регулювання, зокрема організаційно-правові засади діяльності у сфері електронної комерції, порядок вчинення електронних правочинів з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем, права та обов'язки сторін, які беруть участь у відносинах електронної комерції [3].

На основі проведеного аналізу очевидно, що господарське законодавство в нашій країні потребує переосмислення, оскільки воно все ще відображає залишки законодавчого циклу радянських часів [9]. Для повноцінного впровадження ринкової економіки та конкурентного бізнес-середовища, де роль держави полягає в регулюванні, а не в монополізації торговельних відносин, необхідно активізувати правові та законодавчі механізми.

Сьогодні науковці-цивілісти обговорюють Господарський кодекс України, і багато експертів-цивілістів підтримують ініціативу Міністерства юстиції України щодо його скасування. Вони стверджують, що Кодекс дублює або суперечить іншим законодавчим актам, а його адміністративний підхід до регулювання господарської діяльності є застарілим. Дані твердження є звичайним популізмом та не відповідають реаліям соціально-економічного розвитку нашої країни, а також сучасним викликам, які стоять перед суб'єктами господарювання, в сфері торгівлі зокрема.

Проаналізувавши зміст Господарського кодексу України, можна зробити висновок, що лише принципи, викладені у статтях 116, 328 та 380, які стосуються ринку цінних паперів, інноваційної та зовнішньоекономічної діяльності

відповідно, містять визначення цілей та засобів державного регулювання у цих сферах. Що стосується регулювання торговельної діяльності, то регулююча складова основного торговельного законодавчого акту є слабкою [6].

Незважаючи на те, що тривають дискусії щодо вдосконалення нормотворчого регулювання торговельних відносин, залишається багато невирішених правових питань. Ці та інші проблемні моменти у регулюванні торговельної діяльності стали причиною того, що у вересні 2021 року був запропонований законопроект «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період», який, начебто, мав би на меті вдосконалити корпоративне управління та підвищити інвестиційну привабливість юридичних осіб, заснованих на державній та комунальній власності.

Законопроектом пропонується внести зміни до Цивільного кодексу України, визнати таким, що втратив чинність, Господарський кодекс України, а також внести низку змін до чинного законодавства України. Зміст законопроекту складається з окремих статей, запозичених з різних розділів та глав Господарського кодексу України, які стосуються правового статусу та управління підприємствами, правового режиму майна, закріпленого за підприємствами, тощо. Розробники законопроекту пропонують скасувати Господарський кодекс України, незважаючи на його регуляторний потенціал, без аналізу регуляторного впливу запропонованих змін [4].

Однак, аналіз проекту Закону України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їх об'єднань у перехідний період» (реєстр. № 6013 від 09.09.2021 р.) не має належного наукового обґрунтування, не відповідає сучасним тенденціям розвитку європейської та вітчизняної науки, суперечить міжнародним зобов'язанням України, Конституції України, законам України (зокрема Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»), не має чітко визначеної мети та предмета правового регулювання, не відповідає «критеріям якості закону», суперечить очікуванням суспільства та бізнесу у сталості та прогнозованості розвитку правової системи, не має прогнозу регуляторного впливу та наслідків для економіки України та, у разі прийняття, здатен нанести суттєву шкоду економіці України [5].

Законопроект суперечить прагненням унормувати господарську діяльність, в тому числі і торговельну, а також не відповідає світовим та європейським тенденціям з огляду на наступне.

По-перше, недоцільно обмежувати організаційно-правові форми суб'єктів господарювання та забороняти створення нових.

По-друге, скасування Господарського кодексу України залишить поза межами правового регулювання значну, важливу кількість суспільних відносин за участю суб'єктів господарювання, що може призвести до порушення їхніх прав та інтересів.

По-третє, виключення Господарського кодексу України з правової системи призведе до вилучення найбільш системних норм щодо державного регулювання економічних процесів та збільшить ризики незаконного втручання і корупції.

По-четверте, скасування Кодексу ускладнить залучення іноземних інвестицій та гарантування прав іноземних інвесторів, що може уповільнити післявоєнне відновлення країни.

Нарешті, Господарський кодекс визначає принципи функціонування спеціальних економічних зон та інших видів спеціальних режимів економічної діяльності, які також постраждають у разі його скасування [10].

Ефективні механізми державного регулювання торговельної діяльності мають бути адаптивними та гнучкими, а їх реалізація має бути спрямована на конкретні сфери.

Удосконалення нормативно-законодавчої бази з регулювання торговельної діяльності повинні базуватися шляхом гармонізації існуючого національного правового поля із законодавством ЄС у частині вимог до торгівлі на внутрішньому ринку, змін потребують і інші нормативно-правові документи, що регулюють особливості здійснення торговельної діяльності на внутрішньому ринку [8].

Питання, пов'язані з механізмами державного регулювання торговельної діяльності, потребують ретельного вивчення та обговорення з представниками торговельних мереж для створення справедливого законопроекту для всіх учасників ринку з урахуванням міжнародної практики. Важливо ретельно проаналізувати та вирішити ці питання для розробки збалансованого законодавства з впровадження торговельної діяльності в Україні.

**Висновки.** Отже, торговельна діяльність є важливим сектором національної економіки в Україні, що охоплює

як внутрішню, так і зовнішню торгівлю. Правову основу торговельної діяльності становлять Господарський кодекс України, а також інші законодавчі акти, що регулюють окремі аспекти господарсько-торговельних відносин. Держава відіграє регулюючу роль у торговельній діяльності, забезпечуючи дотримання відповідних правових норм та захищаючи права всіх учасників ринку.

Однак існують певні питання, які потребують подальшої уваги та вдосконалення. Серед них – необхідність гармонізації українського законодавства між собою, а також зі стандартами ЄС, створення справедливих умов для торгівлі між учасниками ринку та вдосконалення механізмів вирішення спорів. Вирішення даних перерахованих проблем потребує подальшого обговорення та розгляду для забезпечення збалансованої та ефективної правової бази для господарсько-торговельної діяльності в Україні.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Подцерковний О. П. Господарське право. Одеса: Фенікс, 2018. 616 с.
2. Онишко О. В. Окремі аспекти правового середовища реалізації відповідальності в системі господарсько-торговельної діяльності. Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал. 2019. Вип. 2.
3. Мілаш В. С. Деякі аспекти правового регулювання торговельної діяльності з використанням мережі Інтернет. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 1. С. 139–148.
4. Устименко В.А. Законопроект № 6013 має корупційну складову і суперечить міжнародним стандартам. URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/volodymyr-ustymenko-zakonoprojekt-6013-maye-koruptsijnju-skladovu-i-superechyt-mizhnarodnym-standartam/>
5. Устименко В.А., Джабраїлов Р.А. Особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб та їхніх об'єднань: науково-правова оцінка законопроекту № 6013. 2023.
6. Задахайло Д. В. Державна економічна політика та завдання правового регулювання. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія: Економічна теорія та право : зб. наук. пр. – Харків, 2014. № 1. С. 138–147. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnyua\\_etp\\_2014\\_1\\_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnyua_etp_2014_1_16).
7. Global Ecommerce Explained: Stats and Trends to Watch – <https://www.shopify.com/enterprise/global-ecommerce-statistics>
8. Мельничук Л.В., Мартиненко М.О., Вінник І.В. Стратегічні напрями державного регулювання торговельної діяльності в Україні. *Економічний простір*. 2020, 163. URL: <http://www.prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/728/708>
9. Копитков В.Е. Генеза правового регулювання торговельної діяльності в Україні як приклад циклічності законодавства. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, № 2, 2019. URL: [http://apnl.dnu.in.ua/2\\_2019/7.pdf](http://apnl.dnu.in.ua/2_2019/7.pdf)
10. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? Національна асоціація адвокатів України. 2022. URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuvannya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html>